

Manliga och kvinnliga löner splittrade folkskollärarkåren

Författare:

Göran Sparrlöf

Sveriges folkskolläraryrke var en facklig organisation för manliga folkskollärare. Förbundet grundades 1920 och fanns kvar till 1963. Då slogs det samman med Sveriges folkskolläraryrkesförbund till Sveriges Lärarförbund, en av föregångarna till det nuvarande Lärarförbundet. Det manliga folkskolläraryrkesförbundets historia innehåller långvariga konflikttillstånd. Huvudmotståndare före 1946 var Sveriges folkskolläraryrkesförbund och Sveriges allmänna folkskolläraryrkesförening, SAF. Konfrontationerna under efterkrigstiden såg annorlunda ut. Då stod de manliga och kvinnliga folkskolläraryrkesförbunden på samma sida mot de akademiskt utbildade adjunkterna. Kampen gällde vilka som skulle undervisa på högskolan.

En konfliktfylld historia

Att Sveriges folkskolläraryrke bildades har en direkt koppling till de motsättningar mellan manliga och kvinnliga folkskollärare som uppstod vid slutet av 1800-talet. Tvistefrågan gällde framför allt lönerna. Lärarinnorna ville ha likalön, vilket många av de manliga kollegorna motsatte sig. Utvecklingen av denna konflikt har utretts av Christina Florin i avhandlingen *Kampen om katedern* (1987).

År 1911 tog SAF, som var den dominerande lärarorganisationen, öppet ställning för likalönsprincipen. Detta gav upphov till en växande oppositionsrörelse bland manliga folkskollärare. SAF uppfattades som partiskt för kvinnointressena samt toppstyrt och diktatoriskt. Att likalönsprincipen sågs som ett hot berodde på att lönekostnaderna skulle öka om kvinnorna fick samma lön som männen. Därför skulle samhället av besparingskäl sträva efter att hålla lärarlönerna så låga som möjligt, vilket skulle drabba de manliga lärarna och familjeförsörjarna. Flertalet lärarinnor saknade däremot försörjningsbördor eftersom de var ogifta. Missnöjet med SAF:s lönepolitik påspäddes ytterligare av inflationen under och efter det första världskriget. Det var för att tillvarata de manliga lärarnas intressen mot SAF och lärarinnorna som folkskolläraryrkesförbundet bildades i januari 1920. Den nya organisationen skulle bekämpa likalönen samt verka för att folkskolläraryrkesförbundets löner skulle motsvara löneläget bland vissa lägre statstjänstemannagrupper. Förbundet ville även neutralisera SAF genom att omvandla den till en pedagogisk förening utan fackliga funktioner. Denna programpunkt kom att kallas konsolideringen eller konsolideringsfrågan. Inbäddad i denna finns en konkurrens mellan folkskolläraryrkesförbundet och SAF om vem som skulle representera de manliga lärarna.

I kampen mot likalönen hävdade folkskolläraryrket att kvinnorna saknade förmågan att hålla disciplinen och att de inte klarade av att fostra gossar till män. Generellt sett ansågs lärarinnorna representera en sämre arbetskraft. Därför borde dessa tilldelas de enklare sysslorna inom folkskolan, det vill säga att undervisa yngre elever och flickor. De mera krävande sysslorna måste däremot skötas av manliga lärare. För detta skulle männen ha mer betalt. I lönedebatten på 1930-talet försvann, åtminstone officiellt, de könsnedsättande omdömena om lärarinnorna. I stället framhölls att männen var familjeförsörjare och att dessa därför behövde högre löner än de kvinnliga kollegorna. Detta kopplades till den av makarna Alva och Gunnar Myrdal igångsatta debatten om befolkningskrisen. Om familjeförsörjarna fick högre löner, menade folkskolläraryrket, skulle nativiteten öka och landet räddas. Trots motståndet beslutade riksdagen 1937 att likalön skulle införas successivt under loppet av en femårsperiod. Också beredskapsåren 1939–1945 präglades av motsättningar mellan de manliga och kvinnliga folkskolläraryrket. Dessa bottnade bland annat i de bördor som beredskapsinkallelserna innebar för männen. Lärarinnorna slapp däremot lindrigt undan och de ansågs utnyttja männens frånvaro till sin egen fördel. Kampen mot likalönen hade således förlorats, men i konsolideringsfrågan segrade det manliga förbundet. Efter långvariga och hårda förhandlingar omvandlades SAF till en i huvudsak pedagogisk federation år 1946.

År 1946 tystnade polemiken mellan de två folkskolläraryrket. I stället utvecklades ett samarbete som slutade med förbundssammanslagningen 1963. Bakom denna utveckling fanns flera orsaker. De gamla tvistefrågorna var överspelade och förbunden fann sig ha gemensamma intressen i en rad frågor. Vidare fanns förhoppningar om att samverkan kunde effektivisera det fackliga arbetet samt medföra besparingar. Bland framför allt de yngre medlemmarna märks även ett begynnande ogillande av uppdelningen efter kön. Också TCO, som båda folkskolläraryrket tillhörde, kan ha varit en pådrivande kraft i bakgrunden. Till enandret bidrog även den nya konfliktsituation som utvecklades parallellt med enhetsskolreformen. I denna fick folkskolläraryrket en gemensam fiende i Läroverkslärares riksförbund och de akademiskt utbildade adjunkterna. Skolreformen innebar att folkskollärarna, som tidigare undervisat i klasserna 3–7 (och klass 8 där den förekom) fick sitt arbetsområde nedskuret till årskurserna 4–6, det vill säga till det nya mellanstadiet. Detta försökte folkskolläraryrket kompensera genom att kräva fasta tjänster för folkskollärare på högstadiet. Den hårda konfrontation som då uppstod med adjunkterna gällde inte bara tjänsteunderlaget. Kampen om högstadiet utvecklades också en strid mellan olika utbildningsideal och lärarkulturer.

Forskning

Med undantag för Göran Sparrlöfs avhandling ”Vi manliga lärare” (2007), som behandlar relationen mellan de manliga och kvinnliga folkskolläraryrket 1920–1963, är den akademiska forskningen om Sveriges folkskolläraryrket mager. Inte heller lärarorganisationerna har uppmärksammat förbundet i sin egen produktion av förbundshistoria och minnesskrifter. Historikern Kjell Östberg berör dock konflikterna mellan de manliga och kvinnliga folkskollärarna i sin bok *Efter rösträtten* (1997). En annan historiker, Bengt Nilsson, diskuterar uppkomsten av de manliga och kvinnliga folkskolläraryrket i TAM-Revy nummer 2, 1997. Han menar att folkskolläraryrket, som bildade sitt förbund redan 1906, ofrivilligt kom att bli männens läromästare i det fackliga arbetet.

Referenser

- Eriksson, Ernst (1942). "Folkskollärarnas organisationssträvanden." I Ett skolsekel. Minnesskrift utgiven med anledning av folkskolans 100-årsjubileum. Stockholm: Sveriges folkskolläraryrkeförbund.
- Florin, Christina (1987). Kampen om katedern. Feminiserings- och professionaliseringsprocessen inom den svenska folkskolans lärarkår 1860–1906. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Folkskolans årsbok (1921-1963). Stockholm: Sveriges folkskolläraryrkeförbund.
- Nilsson, Bengt (1997). "Kön och fack – folkskollärarna som exempel." I Tam-Revy, nr 2.
- Sparrlöf, Göran (2007). "Vi manliga lärare". Folkskolans lärare och lärarinnor i kamp om löner och arbetsområden 1920–1963. Linköping: Linköpings universitet.
- Svenska folkskolans historia, del 5 (1950). Stockholm: Centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryrkeförbund.
- Svenska folkskolans historia, del 6 (1971). Stockholm: Stiftelsen för förvaltning av Sveriges allmänna folkskolläraryrkeförbunds tillgångar.
- Östberg, Kjell (1997). Efter rösträtten. Kvinnors utrymme efter det demokratiska genombrottet. Stockholm/Stephag: Brutus Östlings bokförlag Symposion.

Artikeln har skrivits för webbplatsen Lärarnas historia och publicerades i mars 2010. För källreferens ange: Författare, Artikeltitle, www.lararnashistoria.se, 2010.